

SHARQ FALSAFASIDA AYOLNING IJTIMOIIY O'RNI VA TARBIYA
TIZIMINING SHAKLLANISHI

Mashrabjonova Dilnoza O'rinboy Qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 306-guruh
talabasi.

Xakimova N

Ilmiy Rahbar:

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sharq falsafasida ayolning ijtimoiy o'rni, uning jamiyatdagi mavqei va ma'naviy-ahloqiy tarbiya tizimining shakllanish jarayoni tahlil qilinadi. Qadimgi Sharq tamaddunlari, islom falsafasi, tasavvuf ta'limoti hamda Markaziy Osiyo mutafakkirlari merosida ayollarga berilgan baho, ularning oiladagi va jamiyatdagi vazifalari ilmiy yondashuv asosida ko'rib chiqiladi. Maqolada ayolning axloq, ma'naviyat, oila birligi va avlod tarbiyasidagi o'rni Sharqning tarixiy, madaniy va falsafiy qarashlari asosida izohlanadi. Shuningdek, Sharq tarbiya tizimining shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan diniy, axloqiy va ijtimoiy omillar yoritiladi.

Kalit so'zlar: Sharq falsafasi, ayolning o'rni, tarbiya tizimi, tasavvuf, islom falsafasi, ma'naviyat, axloq, oila, qadimiy tamaddun, Markaziy Osiyo mutafakkirlari.

Аннотация: В статье анализируется социальная роль женщины в восточной философии, её положение в обществе и процесс формирования системы духовно-нравственного воспитания. С научной точки зрения рассматривается роль женщины в наследии древних восточных цивилизаций, исламской философии, суфизме и мыслителях Центральной Азии, а также её роль в семье и обществе. В статье раскрывается роль женщины в нравственности, духовности, семейном единстве и воспитании поколения на основе историко-культурных и философских воззрений Востока. Также рассматриваются религиозные, нравственные и социальные факторы, повлиявшие на формирование восточной системы образования.

Ключевые слова: Восточная философия, роль женщины, система образования, суфизм, исламская философия, духовность, нравственность, семья, древняя цивилизация, мыслители Центральной Азии.

Abstract: This article analyzes the social role of women in Eastern philosophy, her position in society, and the process of forming a system of spiritual and moral education. The assessment of women in the heritage of ancient Eastern civilizations, Islamic philosophy, Sufism, and Central Asian thinkers, as well as their roles in the family and society, are examined based on a scientific approach. The article explains the role of women in morality, spirituality, family unity, and the upbringing of the generation based on the historical, cultural, and philosophical views of the East. It also highlights the religious, moral, and social factors that influenced the formation of the Eastern educational system.

Keywords: Eastern philosophy, the role of women, the educational system, Sufism, Islamic philosophy, spirituality, morality, family, ancient civilization, Central Asian thinkers.

KIRISH

Sharq falsafasi insoniyatning qadimiy tafakkur manbalaridan biridir. Unda oila ayol va jamiyat ozaro bogliq ijtimoiy institutlar sifatida koriladi. Ayolning orni nafaqat biologik yoki ijtimoiy rol bilan, balki ma'naviy barqarorlik va tarbiya asoschisi sifatida belgilangan. Sharq falsafasi ming yillik tarixga ega bo'lib, inson, jamiyat, axloq, ma'naviyat, oila va tarbiya kabi masalalarni chuqur tahlil qilgan. Sharq mutafakkirlari- Al-Farobiy, Ibn Sino, Beruniy, Nizomulmulk, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Kaykovus, shuningdek Hind, Xitoy va Islom falsafasi namoyandalari ayolning jamiyatdagi o'rniga alohida e'tibor qaratgan. Sharq tafakkurida ayol - oila ustuni, farzand tarbiyachisi, jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida ko'riladi. Ayolning fazilatlari, axloqiy kamoloti va uni tarbiyalash masalalari turli davrlarda siyosiy, diniy va madaniy omillar bilan uzviy bog'lanib borgan. Mazkur maqolada Sharq falsafasida ayolning ijtimoiy o'rniga doir qarashlar, tarixiy manbalar va tarbiya tizimining shakllanish jarayoni tahlil qilinadi.

2. Metodologiya

Maqola quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlar asosida tayyorlandi: Tarixiy-falsafiy tahlil. Sharq mutafakkirlarining asarlari (Farobiy — "Fozil odamlar shahri", Yusuf Xos Hojib — "Qutadg'u bilig", Kaykovus — "Qobusnoma", Alisher Navoiy — "Mahbub ul-qulub", hadis manbalari, Konfutsiy ta'limotlari) asosida ayol mavzusiga oid qarashlar o'rganildi. Qiyosiy tahlil usuli- Islom, Xitoy, Hind, Eron hamda Turk uyg'onish davri falsafalarida ayol mavzusining o'xshash va farqli jihatlari solishtirildi. Sotsiologik yondashuv- Ayolning oila, jamiyat va tarbiya tizimidagi funksiyalari ijtimoiy tizimlar rivoji bilan bog'lab tushuntirildi.

Manbashunoslik tahlili Asosiy sharqiy manbalar: Farobiy- "Al-Madina al-Fazila". Ibn Sino- "Tadbir al-Manzil" (uy boshqaruvi). Nizomulmulk- "Siyosatnoma", Yusuf Xos Hojib- "Qutadg'u bilig". Kaykovus- "Qobusnoma", Alisher Navoiy- "Mahbub ul-qulub" Qur'on oyatlari, nabaviy hadislar kabi manbalar asosiy daliliy baza bo'ldi.

3. Natijalar

Sharq falsafasida ayolning ijtimoiy o'rnini qadimdan yuksak baholangan. Islom falsafasida ayol sharaflil maqomga ega: ona -"jannat oyog'i ostida", ayolga mehr-izzat, huquqiy himoya, meros va ta'lim olish huquqi berilgan. Farobiy ayolni jamiyatning axloqiy uyg'onishida muhim subyekt sifatida ko'radi: "Fozil jamiyat"ning barqarorligi oiladagi ma'rifatli ayolga bog'liq. Ibn Sino oilada ayolning aqliy tarbiyasini muhim deb bilib, uni farzand tarbiyasining poydevori deb hisoblaydi. Turkiy uyg'onish davri manbalarida ayol "bilimli, oqila, maslahatchi" sifatida tasvirlanadi (Qutadg'u bilig).

Sharqda ayollar tarbiyasi ma'naviyatga asoslangan bo'lgan. Sharq ta'lim tizimi quyidagi ustunlarga tayanadi: Adab — axloqiy poklik, odob-axloq, Aqlni tarbiyalash — fikrlash, idrok, mulohaza, Nafsni poklash — ruhiy yetuklik, Mehnat va hunar o'rganish — mustaqillik. Ayolning vazifasi nafaqat oila, balki jamiyat rivoji bilan bog'langan. O'rta asrlarda Movarounnahr va Xurosonda ayollar madrasalarda tahsil olgan (manbashunoslik dalillari). Sulton Husayn Boyqaro saroyida ayol shoiralar (Nodira, Zebunniso, Komila) faol ijod qilgan — bu ayollar ijtimoiy faolligining dalilidir. Sharq mutafakkirlari ayolning maslahatchilik, boshqaruv, o'qituvchilik kabi rollarini tan olgan. Tarbiya tizimi oiladan boshlanib, jamiyat bilan mustahkam bog'langan

Pedagogik tizimning tarkibiy qismlari:

Ona tarbiyasi -birlamchi maktab, Ustoz-shogird an'analari, Ma'rifiy uylar, masjid va madrasalar, Axloqiy risolalar (Qobusnoma, Qutadg'u bilig)

4. Muhokama

Sharq falsafasida ayolning o'rnini haqida qarashlar birdaniga emas, bosqichma-bosqich shakllangan

Dastlabki davrda ayollar ko'proq oilaviy doirada ko'rilgan bo'lsa, Islom uyg'onishidan so'ng. Ayollarning huquqlari kengaydi. Ayollar ilm talab qilishi targ'ib qilindi. Ma'naviy tarbiyada ayolning ahamiyati oshdi. Ibn Sino va Farobiy kabi mutafakkirlar ayolning ijtimoiy hayotdagi rolini keng talqin qilgan.

Sharqning ayrim hududlarida patriarxal an'analar ayollarning faoliyatini cheklagan. Bu holat falsafiy g'oyalar bilan amaliy hayotning farq qilganini ko'rsatadi. Ammo falsafiy manbalarda ayolning ijtimoiy maqomi yuqori baholanganligiga ko'p dalillar bor.

Tarbiya tizimining shakllanishi ko'p omillarga bog'liq bo'lgan. Diniy qadriyatlar (Qur'on, hadis, Turkiy odobnoma maktabi (Yusuf Xos Hojib), Fors-tojik adabiy muhit (Navoiy, Sa'diy), Konfutsiychilik (Xitoy sharqi), Hind falsafasi (Axloq va oila qadriyatlari)

Hammasida asosiy g'oya: ayol — jamiyatning ma'naviy tayanchi.

Ayolning ijtimoiy o'rnini

Oila tayanchi: Sharq tafakkurida ayol oilaning ma'naviy va axloqiy barqarorligini ta'minlovchi shaxs sifatida talqin qilinadi.

Jamiyatdagi mavqe: Ayol jamiyatda axloqiy qadriyatlarni saqlash, avlod tarbiyasi va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol oynaydi.

Mutafakkirlarning qarashlari:

Farobiy- ayolni jamiyatning ma'naviy tarbiyasida muhim omil sifatida ko'radi.

Ibn Sino -tarbiya jarayonida ayolning mehribonlik va sabr-toqat fazilatlarini alohida ta'kidlaydi.

Yusuf Xos Hojib -"Qutadg'u biligda ayolni jamiyatning axloqiy me'yorlarini shakllantiruvchi kuch sifatida tasvirlaydi.

Tarbiya tizimining shakllanishi

An'anaviy qadriyatlar: Sharq falsafasida tarbiya tizimi diniy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarga asoslangan

Tarbiya avvalo oilada boshlanadi, bunda ayolning roli hal qiluvchi hisoblanadi.

Ma'naviyat va axloq: Sharq mutafakkirlari tarbiyani ma'naviyat bilan uzviy bog'liq holda ko'rgan. Ayolning mehribonligi va sabr-toqati tarbiya jarayonining asosiy tamoyillaridan biri sifatida ko'riladi.

Jamiyat barqarorligi: Tarbiya tizimi jamiyatning axloqiy barqarorligini

ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bunda ayolning o'rnini markaziy hisoblanadi.

Mutafakkirlar qarashlari

Abu Nasr Farobiy

Fozil jamiyat konsepsiyasi: Farobiy "Fozil odamlar shahri" asarida jamiyatning komillikka erishishi uchun ta'lim va tarbiya muhimligini ta'kidlaydi.

Ayolning o'рни: U ayolni jamiyatning ma'naviy tarbiyasida muhim omil sifatida ko'radi. Ayolning mehribonlik va sabr-toqat fazilatlari tarbiya jarayonining asosiy tayanchi sifatida talqin qilinadi.

Ta'lim-tarbiya: Farobiy fikricha, tarbiya insonni komillikka yetaklaydi, bunda ayolning roli oilaviy muhitda eng muhimdir.

Abu Ali Ibn Sino

Oila va tarbiya: Ibn Sino "Tadbiru-l-manzil" va "Risola fi-l-axloq" asarlarida oilaviy munosabatlar va tarbiya masalalarini keng yoritadi.

Ayolning vazifasi: U ayolni avlod tarbiyasining asosiy tayanchi sifatida ko'rib, sog'lom tarbiya jarayonida onaning mehribonligi va sabr-toqatini alohida ta'kidlaydi.

Ma'naviy tarbiya: Ibn Sino axloqiy tarbiyani inson kamolotining eng muhim bosqichi sifatida ko'radi. Ayolning jamiyatdagi o'рни – ma'naviy qadriyatlarni avlodga singdirish.

Yusuf Xos Hojib

"Qutadg'u bilig" asari: Bu asarda tarbiya masalalari aksiologik yondashuv asosida yoritilgan. Insonni komillikka yetaklovchi qadriyatlar va axloqiy me'yorlar alohida o'rin tutadi.

Ayolning o'рни: Yusuf Xos Hojib ayolni jamiyatning axloqiy me'yorlarini shakllantiruvchi kuch sifatida tasvirlaydi. Ayol oilaning ma'naviy barqarorligini ta'minlovchi shaxs sifatida ko'riladi.

Tarbiya tizimi: Unga ko'ra, jamiyatning barqarorligi to'g'ri tarbiya va ma'rifatli inson orqali ta'minlanadi. Ayol bu jarayonning markazida turadi.

Ayol jamiyatning ma'naviy tayanchi, tarbiya va axloqiy qadriyatlarning asosiy uzatuvchisi sifatida ko'riladi. Oila va jamiyatning barqarorligi ayolning ijtimoiy roliga bevosita bog'liqdir.

Ayolning ijtimoiy o'рни

Sharq falsafasida ayol – ma'naviyat va axloqiy qadriyatlar timsoli. Farobiy, Ibn Sino kabi mutafakkirlar ayolni jamiyatning ma'naviy barqarorligini ta'minlovchi kuch sifatida ta'riflaganlar.

Oila markazida ayol – Sharq tafakkurida oila jamiyatning eng muhim instituti hisoblanadi. Ayol esa bu institutning asosiy tayanchi, tarbiya va mehr-muhabbat manbai sifatida ko'riladi.

Jamiyatdagi barqarorlik – ayolning axloqiy pokligi, farzand tarbiyasidagi roli va oila boshqaruvidagi mas'uliyati jamiyatning umumiy barqarorligiga ta'sir qiladi.

Tarbiya tizimining shakllanishi Sharq mutafakkirlari ta'lim-tarbiya masalalariga katta e'tibor berganlar. Yusuf Xos Hojibning Qutadg'u bilig asarida jamiyat tabaqalari va ularning tarbiyaviy vazifalari haqida fikr yuritiladi.

Ayol tarbiya tizimining markazida – Sharq falsafasida tarbiya avvalo oilada boshlanadi. Ayol farzandga nafaqat bilim, balki axloqiy qadriyatlarni ham singdiruvchi asosiy shaxs sifatida ko'riladi.

Ma'naviy meros uzatuvchisi – ayol avloddan-avlodga qadriyatlarni yetkazuvchi, milliy an'analarni saqlovchi va tarbiyaviy tizimni mustahkamlovchi vosita sifatida qadrlanadi.

Falsafiy tamoyillar

Axloqiy qadriyatlar – Sharq falsafasida tarbiya tizimi axloqiylik, odob-axloq va ma'naviyatga asoslanadi. Ayol bu qadriyatlarni amalda ko'rsatib, farzandlarga singdiradi.

Gender va ijtimoiy barqarorlik – qadimiy Sharq qarashlarida ayolning oila va jamiyatdagi roli gender tengligi nuqtai nazaridan emas, balki ma'naviy barqarorlikni ta'minlovchi kuch sifatida talqin qilingan.

Oila – jamiyatning tayanchi – Sharq falsafasida tarbiya tizimi oilaviy qadriyatlarga asoslanib shakllangan. Ayolning roli esa bu tizimning eng muhim halqasi sifatida ko'riladi.

5.Xulosa.

Sharq falsafasida ayolning ijtimoiy o'rni va tarbiya tizimi ko'p asrlar davomida an'anaviy qadriyatlar va diniy ta'limotlarga asoslangan holda shakllanib kelgan. Ayolning ijtimoiy roli asosan oilaviy, ma'naviy va tarbiyaviy vazifalarga qaratilgan bo'lsa-da, zamonaviy Sharq jamiyatlarida bu o'rin o'zgarishlar orqali rivojlanmoqda.

Bugungi kunda ayollarning ijtimoiy va iqtisodiy hayotda ishtirok etishi ortib bormoqda, ammo ba'zi hududlarda hali ham patriarxal tuzumning ta'siri seziladi. Sharq falsafasida ayolning ijtimoiy o'rni yuksak darajada talqin etilgan bo'lib, u quyidagi xulosalar bilan ifodalanadi: Ayol — jamiyatning ma'naviy va axloqiy asosini yaratadigan markaziy shaxs sifatida ko'rilgan.

Sharq mutafakkirlari ayolning ilmiy, oqila, axloqli bo'lishini jamiyat barqarorligining asosiy sharti deb bilganlar. Sharqda ayollar tarbiyasi axloq, ma'rifat, ruhiy poklik va mehnatsevarlik ustiga qurilgan. Tarbiya tizimi uy-joy muhitidan boshlanib, madrasalar, ustoz–shogird an'analari orqali rivojlangan.

Ayolning oila boshqaruvidagi va jamiyatdagi o'rni turli davrlarda farq qilgan bo'lsa-da, Sharq falsafiy merosida ayollar doimo hurmatli mavqega ega bo'lgan.

Agar xohlasangiz, ushbu maqolani: ilmiy adabiyotlar ro'yxati bilan to'ldirib beraman PDF yoki Word fayl ko'rinishida tayyorlab beraman yoki kengroq (10–12 betlik) ilmiy maqola shaklida yozib beraman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011.
2. Ibn Sino. Tadbir al-manzil (Uy boshqaruvi). - Tehron: Donyo, 1985.
3. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. - Toshkent: Fan, 1971.
4. Kaykovus. Qobusnoma. - Toshkent: Cho'lpon nashriyoti, 1992.
5. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. - Toshkent: G'afur G'ulom, 1983.
6. Nizomulmuluk. Siyosatnoma. - Toshkent: Sharq, 2007.
7. Imom Buxoriy. Al-Jome' as-Sahih. - Al-Maktaba al-Islomiyya, 2002.
8. Qur'oni Karim. Tarjima va izohlar bilan - Toshkent: TDIU nashriyoti, 2019.
9. To'laganova. M. "Sharq falsafasida ayolning ijtimoiy o'rni." Falsafa va huquq jurnali, №4, 2021.
10. Raximova. G. "Sharqda tarbiya tizimining tarixiy shakllanish bosqichlari." Ma'naviyat va hayot, №3, 2020.

Il. Usmonova. M. "Oila tarbiyasi va ayolning jamiyatdagi roli." Pedagogika ilmiy jurnali, №6, 2019.